

*Гнасевич Надія, к. філос. наук,
доцент кафедри філософії та політології ТНЕУ
Ухач Володимир, студент групи ПР-11,
юридичного факультету, ТНЕУ*

ГЕНЕЗИС НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розбудова незалежної України зумовлює необхідність вивчення та використання у практиці усіх важливих чинників становлення та ефективного розвитку державотворчого процесу. Чільне місце у їх переліку належить національній свідомості як важливого засобу консолідації та інтеграції нації. Проти України з боку антиукраїнських, сепаратистських, повністично проросійських елементів ведеться цілеспрямована інформаційно-пропагандистська війна ЗМІ Росії. Неоголошена так звана «гібридна війна» (поділяємо позицію науковців, які розуміють під гібридною війною поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інші заходів з метою досягнення стратегічних політичних цілей – В.У), яку веде Російська Федерація проти України, є незаконною, несправедливою, агресивною [7]. А тому видається актуальним завданням формування високих ідеалів патріотизму громадян, духовності, морально-християнських чеснот, готовності захищати свою державу, її суверенітет, незалежність, демократичні і національні цінності нашого народу. На нашу думку досягти цього можна шляхом формування національної самосвідомості як важливого чинника національно-патріотичного виховання особливо молодого покоління українців.

Проблема суті, формування, функцій національної свідомості без перебільшення має поважну *історіографію*. Ці питання досліджували науковці-педагоги - Г. Ващенко, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський. Методологічні та теоретичні основи заявленої наукової теми розкриті у працях І. Беха, Г. Біленької, Г. Васяновича, О. Вишневецького, П. Ігнатенка, В. Каюкова, В. Кобзаря, В. Ковалю, М. Левківського, І. Матюпи, О. Сухомлинської, Д. Чижевського, П. Щербаня. Вагому лепту внесли і українські вчені-філософи: І. Бичко, Л. Губерський, М. Мокляк, І. Кресіна, Н. Карлова, І. Надольний, В. Шинкарук та ін. [4; 5; 8; 9].

Метою нашої наукової розвідки є здійснити філософсько-правовий аналіз окремих аспектів, що розкривають сутність поняття національна свідомість, її функції та роль в консолідації та інтеграції нації, особливо в умовах агресії путінської Росії проти України.

Насамперед доцільно окреслити сутність поняття «національна самосвідомість»? Так, науковець А. Фрідріх дає наступне визначення: «національна свідомість - це складне соціально-психічне утворення особистості, що є самоусвідомлення причетності до нації, готовності сумлінно й творчо працювати на благо Вітчизни, зміцнювати єдність свого народу, Українську державу» [12, с. 6].

Слід наголосити, що формування національної самосвідомості тісно пов'язане з характером та національним менталітетом українців. «Національний характер українців, - пише відомий вчений П. Щербань, - формувался протягом віків. Вічне правдошукання, гостинність і щедрість, ласкавість і доброзичливість, пісенність і музичність, працьовитість і талановитість, ніжність і глибокий ліризм, волелюбство і душевне багатство - лише деякі типові якості відомого в цивілізованому світі українського національного характеру» [8, с. 400]. Разом з тим українцям властива така психологічна риса, як інтровертність - спрямованість людини на свій внутрішній світ. З такою установкою пов'язують миролюбність, несхильність до агресії та насильства, високе поцінування своєї внутрішньої свободи. Як зазначають дослідники, домінуючою рисою українського національного характеру є емоційність як підвищена чутливість, вразливість, схильність ображатися [8, с. 399].

Перевага емоційності, мрійливості над волею часто не давали змоги досягти визначених цілей, реалізувати задумане, довести до кінця розпочате. Науковці зазначають, що неадекватність вольової регуляції проєктується в таких характерологічних рисах, як упертість, прагнення діяти по-своєму, всупереч раціональній логіці» [1; 8, с. 401].

Вважаємо, що необхідною умовою нашого національного відродження, а також важливою складовою частиною навчально-виховного процесу є відмова від почуття меншовартості і національної неповноцінності, яке прищеплювалось нашими ворогами віками і призвело до втрати історичної пам'яті, національної гідності і гордості, що сьогодні загрожує не тільки нашій культурі, але й взагалі нашому майбутньому [2, с. 99-100]. У зв'язку з цим дійовим засобом відродження нації є формування в людини почуття національної гідності, що допоможе позбутися почуття національної меншовартості, усвідомлення особистістю своєї належності до певного етносу [3]. Наголосимо, що за відсутності національної самоідентифікації не може бути й мови про розвиток у людини національної самосвідомості, а отже, й національної гідності [4, с. 285].

У розвитку національної самосвідомості треба виділити наступні етапи: 1) перший – *раннє етнічне самоусвідомлення*; 2) другий – *національно-патріотичне самоусвідомлення*; 3) третій – *державно-патріотичне самоусвідомлення*. Належну увагу слід приділяти і критеріям сформованості національної самосвідомості, з-поміж яких виокремлюють: *когнітивний* (тут отримують міцні знання про свої національні ознаки (історія, культура, мова, особливості ментальності) та ознаки інших спільнот, що є основою національної ідентифікації), *емоційно-ціннісний* (ставлення до національних цінностей і духовних надбань українського народу), *діяльнісно-практичний* (прагнення, не зважаючи на рід занять, реалізувати себе як патріота) [8, с. 401-402; 9, с. 226].

У контексті посилення другого етапу (*національно-патріотичне самоусвідомлення*), приведемо результати соціологічного опитування проведеного авторитетним Центром Разумкова у 2016 році [3]. Так, дві третини (67%) респондентів *вважають себе патріотами України*, 10% відповіли на це питання негативно, 10% – відповіли, що це залежить від ситуації, а 13% вагалися з відповіддю. На *наявність почуття патріотизму, любові до України* вказали 76% опитаних, 14% констатують його відсутність. Мають почуття патріотизму більшість жителів усіх регіонів – від 59% на Донбасі – до 88% на Заході країни, 80% етнічних українців та 53% етнічних росіян. За самооцінками респондентів, найбільшою мірою *почуття патріотизму посилили* героїзм і самовідданість українських військових, добровольців, волонтерів, виявлені в боротьбі проти російської агресії та сепаратистських рухів (на це вказали 71% опитаних), російська агресія проти України, анексія Криму, військова підтримка сепаратистських формувань на Донбасі, що принесли значні людські та економічні втрати (55%), Майдан (50%), конфлікт на Донбасі та його наслідки (49%) [3; 6; 7]. Натомість, дії влади з реалізації реформ у 2014-2016 рр. у відносній більшості опитаних (42%) *послабили почуття патріотизму*. Героїзм і самовідданість українських військових, добровольців, волонтерів, виявлені в боротьбі проти російської агресії та сепаратистських рухів, посилили почуття патріотизму у більшості жителів усіх регіонів (від 52% жителів Сходу до 90% жителів Західного регіону). Російська агресія проти України посилила почуття патріотизму у більшості жителів Західного та Центрального регіонів (відповідно, 76% і 64%), відносній більшості жителів Донбасу та Півдня (відповідно, 44% і 39%),

тоді як серед жителів Сходу країни приблизно однакові частки становлять ті, у кого російська агресія посилила (31%) і послабила (29%) почуття патріотизму, а також не вплинула на це почуття (32%) [3].

Слід також наголосити, що на психологічному рівні головною метою інформаційної агресії є *зниження свідомості людини* до стану загрози і відчуття страху [10, с. 287]. Такі агресивні інформаційні технології не один рік відпрацьовувалися на внутрішньому медіа-просторі російськими провладними структурами проти власного населення. За принципом синергії їх дія, звичайно, суттєво підсилюється в ситуації загрози життю людини [10, с. 287-288].

Вищевикладене дає підстави для наступних узагальнень:

- *по-перше*, проблема формування національної самосвідомості, особливо в української молоді, національно-духовних і морально-патріотичних цінностей та ідеалів є надзвичайно важливою з огляду на її роль і місце у формуванні майбутнього фахівця-патріота;

- *по-друге*, процес формування у молоді національно-патріотичної (патріотизм є фундаментальною ціннісно-світоглядною і духовною категорією) самосвідомості є надзвичайно складним, багатоаспектним і довготривалим, а система виховання повинна спрямовувати своє вістря на усвідомлення кожним громадянином України відповідальності за долю своєї Вітчизни, готовності не тільки словами, але й ділом захищати суверенітет і територіальну цілісність у зв'язку з російською агресією на Півдні і Сході України;

- *по-третє*, необхідні ефективні копінг-стратегії (стратегії, що допомагають впоратися зі стресом), які спрямовуються на усвідомлення маніпуляцій інформаційної складової гібридної війни та опираються на духовно-християнські, загальнолюдські цінності.

Список використаних джерел

1. Загальноукраїнська ідентичність – головний об'єкт гібридної війни Росії проти України. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/identychnist-26c0e.pdf> (дата звернення 17.03.2019 р.).
2. Калиновський Ю.Ю. Національна ідея як ціннісна детермінанта державотворчого процесу в Україні. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 1 (28). Філософія. С. 98-105.
3. Консолідація українського суспільства: шляхи. Виклики. Перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 16 грудня 2016 р. URL: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf> (дата звернення 18.03.2019 р.).
4. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Етнополітичний аналіз: монографія. Київ: Вища школа, 1998. 390 с.
5. Карлова В. Національна ідея сучасної України: проблеми та перспективи формування: Вісник Національної академії державного управління. 2010. № 3. С. 21-29.
6. Найдюнов О.Г. Національна ідея як потужний фактор консолідації українського суспільства. URL: http://lib.iitta.gov.ua/10541/6/Найдюнов_Національна%20ідея%20як%20%20потужний%20фактор%20консолідації%20%20українського%20суспільства.pdf (дата звернення 22.03.2019 р.).
7. Пасічник В. М. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин: Навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2007. 182 с.
8. Ряшко О. В., Ряшко В. І. Формування національної самосвідомості як важливого чинника патріотизму у майбутніх працівників правоохоронних органів України: Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824(77). С. 398-404.
9. Ситник П. К. Проблеми формування національної свідомості в Україні: монографія. Київ: НІСД, 2004. 226 с.
10. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: мат-ли Всеукр. наук. практ. конф., м. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2017. 311 с.
11. Чупрій Л. В. «Національна ідея – ключі до розуміння». URL: <https://matrix-info.com/2017/05/31/natsionalna-ideya-kluchchi-do-rozuminnya/> (дата звернення 19.03.2019 р.).
12. Фрідріх А. В. Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. дис. канд. педагог. Наук: спец. «Теорія і методика виховання» 13.00.07. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2006. 21 с.
13. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : моногр. : авт. колектив : О. М. Рудакевич (керівник) та ін. Тернопіль, 2015. 256 с.